

СІМЕЙНИЙ БІЗНЕС: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

На основі літературних джерел досліджено сутність поняття "сімейний бізнес", проаналізовано іноземні джерела та встановлено різницю між трактуваннями цього поняття в різних країнах світу. Проаналізовано особливості трактування поняття "сімейне підприємство" та "сімейне підприємництво" у законодавстві України. Також запропоновано власне визначення поняття "сімейний бізнес" відповідно до актуального становища України на світовій арені. Виявлено основні відмінності у трактуванні понять "приватне підприємство", "індивідуальне підприємство", "сімейне підприємство" та "підприємство сімейного типу".

Ключові слова: сімейний бізнес, сімейне підприємство, приватне підприємство, індивідуальне підприємство.

Постановка проблеми. Сімейний бізнес займає важливе місце в економіці багатьох країн світу, а також така форма господарювання є досить поширеною для зарубіжжя. Проте в Україні сімейний бізнес ще не прижився, тому існує проблема з його трактуванням, адже більшість людей не можуть правильно сформулювати це визначення. Тому потрібно на основі аналізу іноземних та вітчизняних джерел сформулювати визначення терміна "сімейний бізнес", яке буде відповідати рівню розвитку економіки та становищу України у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання розвитку сімейного бізнесу висвітлено у працях таких зарубіжних учених, як Манфред Кет де Вріс, Елізабет Флоран-Трейсі, Р. Карлок, А. Кросбі, П. Розенблат, Е. Яцик та ін. Аналіз наукових джерел показав, що питання розвитку сімейного бізнесу в Україні розглянуто у працях Е. Кіренкіної, Н. Мозоли, О. Окунєва, В. Телішевського, П. Федоровського та інших вчених-економістів.

Постановка цілей. Основна мета цього дослідження – проаналізувати різні підходи до тлумачення терміна "сімейний бізнес" та сформулювати таке визначення, яке було б актуальне відповідно до ринкового становища України та адаптоване під сьогоденні проблеми та перспективи розвитку економіки держави.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні поняття "сімейний бізнес" на світовій арені здобуває щораз більшої популярності, проте в Україні воно не є часто вживаним та зрозумілим широкому загалу. Сімейний бізнес як форма підприємництва – це форма ділового життя, яка здатна швидко змобілізувати необхідні фінансові й виробничі ресурси, пришвидшити темпи науково-технічного прогресу, вирішити проблему зайнятості населення, а також сформувати економічно самостійний і стабільний середній клас [1, с. 124].

Для того, щоб краще розібратись у трактуванні цього поняття, потрібно ознайомитись з його тлумаченням іноземними джерелами. Американські джерела подають таке визначення: "Сімейний бізнес є комерційною організацією, в якій прийняття рішень залежить від кількох поколінь родини, пов'язаних по крові або шлюбу, які тісно пов'язані з фірмою керівництвом або правом власності. Власник-менеджер підприємницької фірми не вважається сімейним бізнесом, тому що йому не вистачає кількох поколінь, розміру і впливу сім'ї, які створюють унікальну динаміку і відносини сімейного бізнесу" [2, 3]. З поданого

вище можна зрозуміти, що американські практики та теоретики вважають основною ознакою сімейного бізнесу – право власності родини на підприємство, яке передавалось з покоління в покоління.

Думки американських колег розділяють і польські вчені, які подають таке тлумачення: "Сімейний бізнес – тригонально в своїй будові ринкового організму охоплює сім'ю, бізнес та приватних осіб, які діють функціонально по-різному, але для взаємно адаптованих цілей, а їх реалізація присвячує свою енергію на перспективу багатопокілінному управлінню та контролю діяльності" [4].

У німецьких джерелах наведено таке визначення: "Сім'я або сімейний бізнес – це бізнес, на який значною мірою впливає сім'я або обмежена кількість власників з сімейними відносинами. Розмір фірми не має значення" [5]. Як можна зауважити, то тут уже не йдеться про право власності поколіннями, а тільки зосереджується увага на впливі сім'ї на управління підприємством. Це значною мірою відрізняє значення терміна "сімейний бізнес" від того, як його розуміють у таких країнах, як Польща та США.

Французькі вчені подають таке визначення: "Сімейний бізнес – це компанія, більша частина капіталу якої належить одній або декільком сім'ям. Сімейний бізнес – це коли власниками є принаймні три покоління" [6]. Подібне розуміння "сімейного бізнесу" є і у Швейцарії: "Сімейний бізнес контролюється членами однієї сім'ї і, при необхідності, управління знаходиться в руках родини (і пов'язаних особисто з цією сім'єю осіб), яка має можливість достатньо впливати на нього, щоб контролювати і стратегічна концепція якого включає мету забезпечення безперервності перебування підприємства в руках наступних поколінь родини" [7].

Вдало прописане правове забезпечення функціонування сімейного бізнесу є досить актуальним для багатьох країн, які націлені на підтримку розвитку сімейного бізнесу. Досить поширеною у світовій практиці є допомога з боку держави підприємствам, що відносяться до числа сімейних. Їм надають пріоритет, створюють умови, в яких можливий швидший розвиток, а також надаються певні пільги та преференції.

Для країн, які на сьогодні мають досить слабку ринкову економіку, поняття "сімейного бізнесу" є розмитим і не до кінця зрозумілим. Так, наприклад, у законодавстві Російської Федерації навіть дотепер не прописаний термін "сімейний бізнес", а тільки "сімейне підприємство", яке за своїм визначенням отожднюється з "приватним підприємством": "Сімейне підприємство – за законодавством РФ – це підприємство, що належить громадянину на праві власності або членам його сім'ї на праві спільної часткової власності, якщо інше не передбачено договором між ними" [8].

Законодавство Латвійської Республіки подає таке визначення: "Сімейне підприємство – це суб'єкт права, створений для організації спільної сімейної власності, з метою здійснення господарської діяльності в порядку, встановленому законом та іншими нормативними актами. Майно, вкладене в це підприємство, належить членам сім'ї, залученим в підприємство" [9]. Якщо говорити про Україну, то досі не сформувалось чітке визначення терміна "сімейний бізнес".

Влітку 2010 р. Міністерством фінансів України було розроблено проект Закону України "Про сімейне підприємство" [10], згідно з яким "сімейне підприємство запропоновано розглядати як форму підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання здійснювати діяльність у сфері громадського харчування, надання готельних та побутових послуг, виготовлення та/або продажу товарів кінцевому споживачу з метою отримання прибутку".

В Україні досить поширеними є поняттям "сімейний бізнес", "сімейне підприємство", "сімейне підприємництво". Проте у чинному законодавстві відсутні відповідні поняття [11]. 1 березня 2013 р. Верховна Рада зареєструвала відповідний законопроект № 2441 про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання розвитку сімейного підприємництва). Проектом Закону надається визначення "сімейне підприємництво", відповідно до якого – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з обов'язковим використанням праці членів своєї сім'ї з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

У джерелі [12] пропонують визначати сімейний бізнес як бізнес, в якому один або кілька членів однієї або декількох сімей мають значну частку власності і значні зобов'язання відносно управлінської діяльності. У сімейних підприємствах особа є контролюючим акціонером, тобто особа (а не держава, корпорація, довірче управління або пайовий фонд) може набрати достатньо акцій для забезпечення не менше 20 % акцій з правом голосу і найвища частка голосів порівняно з іншими акціонерами.

На основі аналізу іноземних та вітчизняних джерел з проблем розвитку сімейного бізнесу можна запропонувати таке тлумачення: сімейний бізнес – це бізнес, коли право власності на певне підприємство або повністю, або більшою мірою належить членам однієї родини, а також передається наступним поколінням за правом спадковості.

Також в Україні існує проблема, яка полягає в тому, що дуже важко визначити скільки людей повинно працювати на підприємстві, щоб воно вважалось сімейним. Якщо говорити про підприємства, які можна віднести до числа сімейних і які згідно з чинним законодавством є малими підприємствами, то тут чітко проявляється одна з основних проблем України – тінізація економіки. Так, наприклад, якщо один з членів сім'ї є власником, то переважно усі інші не влаштовані на роботу офіційно, проте виконують певні обов'язки із забезпечення функціонування власного бізнесу.

На думку авторів, основною причиною, чому власники не працевлаштовують своїх членів сім'ї офіційно – недосконале нормативно-правове забезпечення. Так, держава замість того, щоб сприяти розвитку таких підприємств, як це практикується у інших країнах, навпаки, щораз більше давить на них різними податками та законами, які з кожним днем ускладнюють їхнє функціонування та стимулюють до банкрутства.

Ще одним каменем спотикання в економіці України можна вважати те, що відсутні чіткі розмежування таких поняття, як "індивідуальне підприємство", "приватне підприємство", "сімейне підприємство" та "підприємство сімейного типу".

Якщо досліджувати ці поняття, то можна зауважити, що основна відмінність між індивідуальними та приватними підприємствами полягає в тому, що перші не використовують найману працю, а самостійно займаються усією діяльністю, а другі, навпаки, наймають працівників. Коли ж порівнювати терміни "сімейне підприємство" і "підприємство сімейного типу", то простежується основна відмінність, яка полягає у тому, що основна мета створення і діяльності сімейного бізнесу полягає у забезпеченні наступних поколінь місцем праці та відповідно джерелами доходу, а під підприємством сімейного типу розуміють тільки ті підприємства, які були створені родичами та членами сім'ї. Отже, потрібно чітко розмежовувати ці поняття та розуміти основні відмінності, адже кожна форма господарювання володіє певними позитивними та негативними сторонами, які можуть мати значний вплив на діяльність та розвиток підприємства на ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що поняття "сімейний бізнес" досі не є розвиненим і поширеним в Україні. Так, досить мало дослідників вивчає це питання, а також більшість людей не розуміють цього терміна. Також вагомою проблемою є те, що це поняття не прописане в законодавстві України та немає жодних законів, які б на практиці регулювали таку форму бізнесу. Не менш важливим чинником, що впливає на низький рівень вивчення питання сімейного бізнесу, є те, що Україна досить молода держава, яка тільки нещодавно здобула свою незалежність, тому складно говорити про те, чи бізнес вважати сімейним, з погляду на те, що більшість підприємств тільки нещодавно започатковані та в силу часових термінів не могли передаватися з покоління в покоління. Не менш важливим негативним чинником для економіки України є те, що поняття "сімейного бізнесу" прописується тільки в наукових іноземних джерел, а у вітчизняній науці теоретичного та практичного використання воно досі не отримало. Тому державній владі потрібно активізувати свою діяльність у цьому руслі та створювати умови для кращого та швидшого розвитку сімейних підприємств.

Література

1. Сучасний інструментарій та галузеві особливості управління підприємствами України : монографія / за наук. ред. Н.І. Чухрай. – Львів, 2014. – 368 с.
2. Чухрай Н.І. Сімейне підприємництво в Україні: стан, бар'єри та напрями їх подолання / Н.І. Чухрай, І.Я. Кулиняк. – С. 124-144.
3. Carlock, Randel S., Manfred Kets de Vries and Elizabeth Florent-Treacy (2007) / Randel S. Carlock. "Family Business". International Encyclopedia of Organizational Studies.
4. Kets de Vries. (1996). Family Business: Human Dilemmas in the Family Firm / Kets de Vries, F.R. Manfred. – London : International Thompson Business Press.
5. Więcek-Janka E., Wiodące wartości w zarządzaniu przedsiębiorstwami rodzinnymi, seria: Rozprawy nr 488 / E. Więcek-Janka, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2013.
6. Final Report of the Expert Group Overview of Family-Business-Relevant Issues, EU-Generaldirektion Enterprise & Industry, 2009. – S. 9.
7. Pour ses 150 ans la confiserie Fouque a obtenu le label EFC. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.efc-centenaires.fr>.
8. Empresa familiar. [Electronic resource]. – Mode of access http://es.wikipedia.org/wiki/Empresa_familiar.

9. О предприятиях и предпринимательской деятельности: Закон РСФСР от 25.12.1990 р., № 445-1 (ред. от 30.11.1994).

10. Об индивидуальном (семейном) предприятии и крестьянском или рыболовецком хозяйстве: Закон Латвийской Республики от 08.01.1992 с изменениями. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.d-k.lv/rus/documents/laws/689/694>.

11. Проект Закона Украины "Про сімейне підприємство". [Електронний ресурс]. – Доступний з http://ukrlegprom.org.ua/ua/golovni_podiii/zakon_ukraini_pro_simejne_pidpriemstvo.html.

12. Для сімейного бізнесу пропонують зменшити розмір ставки єдиного податку. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dkrp.gov.ua/info/1238>.

13. Будинський Р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://budynskiy.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=135&Itemid=103.

Кульняк И.Я., Кошик О.В. Семейный бизнес: сущность понятия

На основе литературных источников исследована сущность понятия "семейный бизнес", проведен анализ иностранных источников и установлено различие между трактовками этого понятия в разных странах мира. Проанализированы особенности трактовки понятия "семейное предприятие" и "семейное предпринимательство" в законодательстве Украины. Также предложено собственное определение понятия "семейный бизнес" согласно актуального положения Украины на мировой арене. Выявлены основные различия в трактовке понятий "частное предприятие", "индивидуальное предприятие", "семейное предприятие" и "предприятие семейного типа".

Ключевые слова: семейный бизнес, семейное предприятие, частное предприятие, индивидуальное предприятие.

Kulyniak I. Ya., Koshyk O. V. Family Business: The Essence of the Concept

The essence of the concept "family business" is investigated based on the literature. The analysis of foreign sources is conducted. The difference between the interpretations of this concept in different countries of the world is found. Some features of the interpretation of the term "family enterprise" and "family business" in the legislation of Ukraine are analysed. The author's own definition of "family business" is proposed according to the actual situation in Ukraine. The basic differences in the interpretation of the concepts of "private enterprise", "individual company", "family enterprise" and also "enterprise of family type" are defined.

Key words: family business, family enterprise, private enterprise, individual company.

ДО ВІДОМА АВТОРІВ СТАТЕЙ

Під час підготовки статей до збірника науково-технічних праць "Науковий вісник НЛТУ України" радимо авторам дотримуватись таких рекомендацій.

Вимоги до оформлення. Обсяг тексту статті – 8-16 сторінок. Мова публікації – українська, російська чи англійська. Формат паперу – А4, поля документа – 2 см по периметру. Електронний варіант потрібно створювати за допомогою текстового редактора MS Word 2003, або використовувати редактор Word молодших версій, але документ зберігати у форматі *.doc. Шрифт – Times New Roman, розмір – 14 points, рядки – через 1.5 інтервали.

Вимоги до структури статті. На початку статті обов'язково проставляють індекс УДК (Універсальної десятикової класифікації), в заголовку українською мовою зазначають: вчене звання, ініціали і прізвище автора (або авторів), науковий ступінь, назва закладу, в якому виконано роботу, назва статті, анотація та ключові слова. Далі – російською та англійською мовами: ініціали і прізвище автора (або авторів), назва статті, анотація та ключові слова. (кожна анотація має бути не меншою ніж 500 знаків).

Автор поданої до друку статті повинен чітко уявити коло читачів, на яке він розраховує. Рекомендуємо дотримуватись деяких загальних правил побудови науково-технічної статті: чітко і зрозуміло сформулювати постановку задачі; доступно викласти методику її розв'язання; зробити висновки – науковцям або дати практичні рекомендації – виробникам. Наукова праця повинна містити необхідні характеристики описаних конструкцій чи схем, але в ній не має бути ні зайвого опису історії питання, ні відомих з підручників ілюстрацій, даних, математичних викладок.

У процесі підготовки рукопису необхідно користуватися науково-технічними термінами відповідно до чинних стандартів на термінологію, наведений матеріал не повинен дублювати таблиці. Скорочення слів, імен, назв у тексті статті не допускаються. Можливе використання тільки загальноприйнятих скорочень – мір (тільки після цифр), хімічних, фізичних і математичних величин. Назви установ, підприємств, марки механізмів і т.ін., що згадуються в тексті статті вперше, необхідно писати повністю (вказуючи в дужках скорочену назву); надалі цю назву можна наводити у скороченому вигляді.

У таблицях необхідно точно вказувати одиниці фізичних величин, у назвах граф слова скорочувати небажано. Таблиці потрібно виконувати переважно вздовж листа з максимальною насиченістю інформації в рядках. Надто громіздких таблиць складати не рекомендується.

Фотографії та рисунки до статті дозволяється подати у окремому файлі у форматі *.cdr, *.tif або *.jpg, 300 dpi, b/w або Grayscale) чи оформлених у середовищі MS Excel. Зверніть увагу, що вони будуть надруковані у чорно-білому варіанті. У тексті статті посилання на ілюстрації беруть в круглі дужки, позиції на рисунках розташовують за годинниковою стрілкою і вони повинні відповідати наведеним у тексті. Окремо подані ілюстрації потрібно на зворотному боці пронумерувати і підписати олівцем.